

TEATRLASHTIRILGAN TOMOSHALAR SAHNALASHTIRISH ORQALI O‘QUVCHILAR IQTIDORINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Shavkatova Gulnoza Rustam qizi

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti

Ilmiy va innovatsion faoliyat bo‘yicha menejeri,

“Estrada va ommaviy tomoshalar san’ati” kafedrası o‘qituvchisi

San’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilar iqtidorini namoyon etishda san’atning ahamiyati, fanlararo integratsiyalashuvning ijobiy xususiyatlari ham teatrlashtirilgan tomoshalar sahnalashtirishning STEAM ta’lim texnologiyasi orqali ta’limiy jihatlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Iqtidor, o‘quvchi, sahnalashtirish, texnologiya, ta’lim.

Аннотация: В данной статье раскрыта роль искусства в проявлении способностей учащихся, положительные стороны междисциплинарной интеграции, а также образовательные аспекты постановки театрализованных представлений с использованием STEAM-образовательной технологии.

Ключевые слова: Способность, учащийся, постановка, технология, образование.

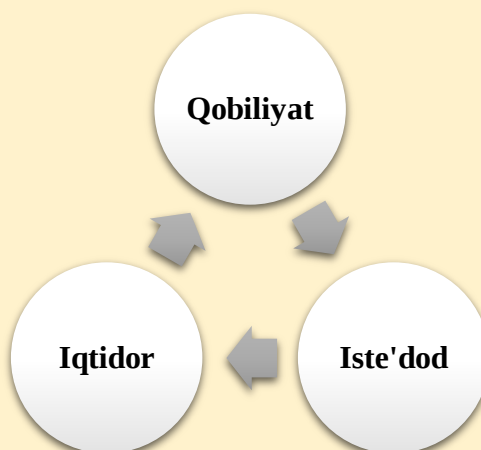
Annotation:

This article highlights the importance of art in revealing students’ talents, the positive aspects of interdisciplinary integration, and the educational value of staging theatrical performances through the STEAM educational technology.

Keywords: Talent, student, staging, technology, education.

XXI asrda ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – o‘quvchilarning iqtidorini aniqlash va uni rivojlantirish uchun zarur sharoitlarni yaratishdir. Inson kapitali va kreativ tafakkur mamlakat taraqqiyotining poydevoriga aylangan bugungi kunda “iqtidor” tushunchasi faqat tabiiy layoqat bilan emas, balki ijtimoiy, madaniy va ta’limiy muhit bilan ham uzviy bog‘liq hodisa sifatida talqin qilinmoqda.

Psixologik adabiyotlarda “iqtidor”, “iste’dod” va “qobiliyat” tushunchalari o‘zaro yaqin, ammo mazmunan farqlanadi:

1-rasm.

Qobiliyat — insonning faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishiga imkon beruvchi psixik sifatlar majmuasidir.

Iste'dod — qobiliyatlarning yuqori darajada rivojlangan shakli bo'lib, u inson faoliyatida yuksak natijalar ko'rsatish imkonini beradi.

Iqtidor esa iste'dodning faol ijtimoiy ifodasidir. U insonning biologik imkoniyatlarini, psixologik faolligini va ijtimoiy tajribasini birlashtirib, ma'lum bir sohada muvaffaqiyatga erishishiga zamin yaratadi.

Demak, iqtidor — iste'dod va qobiliyatning amaliy faoliyatda uyg'unlashgan, tashqi muhit bilan o'zaro aloqador shaklidir.

Umumta'lim maktablarida o'quvchilarning iqtidorini shakllantirish ko'p bosqichli tizimli jarayon bo'lib, u quyidagi mexanizmlar orqali amalga oshiriladi:

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar iqtidorini erta yoshdan aniqlash va rivojlantirish eng samarali natija beradi. Bu jarayon uch bosqichda amalga oshiriladi:

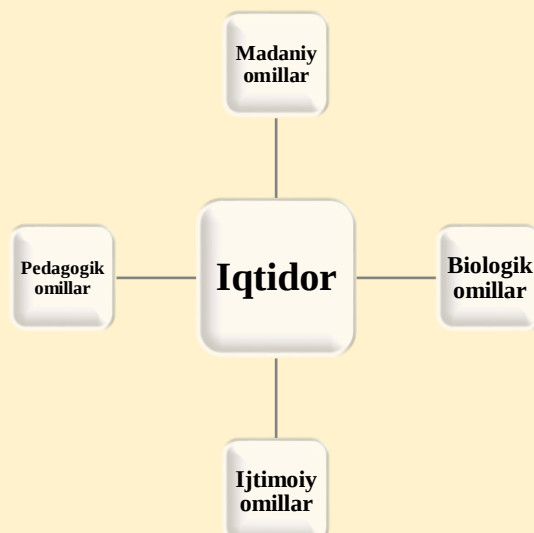
2-rasm

Diagnostika bosqichi – o'quvchilarning individual qobiliyatlarini psixologik testlar, kuzatuvlar va ijodiy topshiriqlar orqali aniqlash.

Rivojlantirish bosqichi – iqtidorli bolalar uchun individual dasturlar, tanlovlar, ijodiy mashg'ulotlar va loyihaviy faoliyatni tashkil etish. Qo'llab-quvvatlash bosqichi – ularning o'zini o'zi rivojlantirish, mustaqil tadqiqot olib borish, musobaqa va tanlovlarda ishtirokini rag'batlantirish.

Biologik imkoniyatlar bolada “potensial qobiliyat”ni belgilaydi, lekin u hali iqtidor darajasida namoyon bo'lmaydi. Ularning samarali rivojlanishi uchun pedagogik muhit, mashg'ulotlar va ijtimoiy rag'bat zarur. Demak, biologik omil — iqtidorning tabiiy boshlang'ich poydevori hisoblanadi.

Psixologik omillar iqtidorni faollashtiradi. Bolaning o'z fikrini erkin ifoda etishi, yangi g'oya yaratishga qiziqishi — iqtidorning psixik poydevoridir. Agar o'qituvchi o'quvchi tafakkuriga mustaqillik beradi, u holda tabiiy imkoniyatlar faol qobiliyatga aylanadi.

Pedagogik omillar iqtidorni reallikka aylantiradi. Biologik va psixologik imkoniyatlarni to'g'ri pedagogik rahbarliksiz rivojlantirib bo'lmaydi. Shu sababli o'qituvchining shaxsiy yondashuvi — iqtidorni ochishdagi eng kuchli vositadir.

Ijtimoiy muhit iqtidorni rag'batlantiruvchi kuch hisoblanadi. O'quvchi faoliyatiga berilgan baho, e'tibor va ijobiy munosabat uni yanada ilhomlantiradi. Rag'batning yo'qligi esa iqtidorni so'ndiradi. Shuning uchun jamiyatning iqtidorli yoshlarni qo'llab-quvvatlash siyosati muhim ahamiyatga ega.

Madaniy omillar iqtidorni ma'naviy yuksaltiruvchi kuchdir. Chunki ijodiy salohiyat faqat bilim bilan emas, balki estetik, axloqiy va milliy tuyg'ular bilan ham bog'liq. Madaniyat iqtidorni insoniy qadriyatlar yo'nalishida rivojlantiradi.

Umumta'lim maktablarida o'quvchilarning iqtidorini shakllantirish – bu ta'lim tizimining ustuvor strategik vazifalaridan biridir. Ushbu jarayon psixologik, pedagogik, ijtimoiy va madaniy omillar birligiga asoslangan bo'lishi lozim. O'qituvchining individual yondashuvi, innovatsion metodlardan foydalanish, ijodiy muhit yaratish va ota-onalarning faol ishtiroki iqtidorli o'quvchilarni aniqlash va qo'llab-quvvatlashning eng muhim shartlaridir.

Psixologlar L.S.Vigotskiy, J.Guilford, H.Gardner ta'kidlashicha, iqtidor “kreativ tafakkur” va “divergent fikrlash” bilan bevosita bog'liq. Ya'ni inson muammoga noodatiy yondashish, bir masalaga bir nechta yechim topish, yangi g'oyalarni ilgari surish qobiliyatiga ega bo'lsa, bu holat iqtidorning yuqori darajasini ifodalaydi.

Pedagogik yondashuvda esa iqtidor – bu o'quvchining mustaqil fikrlash, bilishga qiziqish, o'zini ifoda etish va yangilik yaratishdagi faolligini ifodalovchi integrativ sifat hisoblanadi. Shu bois iqtidorni aniqlashda test yoki imtihon natijalari emas, balki shaxsning ijodiy faolligi va motivatsiyasi asosiy mezon sifatida olinadi.

O'quvchining iqtidorini shakllantirish – bu uzoq muddatli, ko'p bosqichli jarayon bo'lib, unda quyidagi uch omil muhim rol o'ynaydi: psixologik omillar – tafakkur turlari (analitik, sintetik, obrazli), hissiy idrok, motivatsiya va o'z-o'zini anglash darajasi; pedagogik omillar – ta'lim metodlari, o'qituvchining shaxsiy yondashuvi, ta'lim muhitining ijodiyliigi; ijtimoiy-madaniy omillar – oila, jamiyat va madaniyat muhitining qo'llab-quvvatlovchi roli.

Iqtidorni shakllantirishning samaradorligi o'quvchining faol ishtirokiga tayanadi. A.N.Leontyev, S.L.Rubinshteyn singari olimlar faoliyat nazariyasi asosida iqtidorni rivojlantirish shaxsning faoliyatda o'zini namoyon etish jarayoni sifatida talqin qilinadi. Bu jarayon o'quvchi uchun subyektiv ahamiyat kasb etgandagina, u o'z ijodiy kuchini ro'yobga chiqara oladi.

Psixologik nuqtai nazardan, teatr o'yinlari bolalarda “emotsional intellekt”ni o'stiradi, ya'ni o'z his-tuyg'ularini idrok etish va boshqalar hislarini anglash qobiliyatini kuchaytiradi. Bu jarayon orqali o'quvchining ichki dunyosi bilan tashqi ifoda uyg'unlashadi, bu esa iqtidorni ro'yobga chiqarish uchun tabiiy muhit yaratadi.

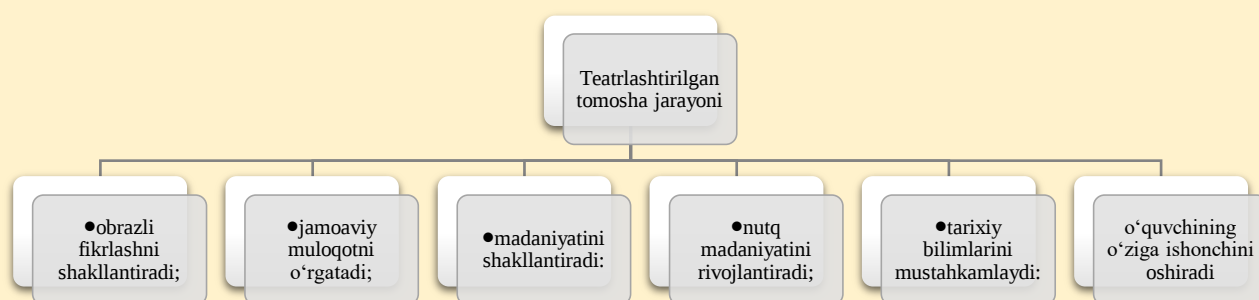
Teatrlashtirilgan mashg'ulotlarda har bir o'quvchining rol ishtiroki, individual yondashuv asosida, uning tabiiy moyilligi (musiqiy, adabiy, tasviriy yoki sahnaviy) aniqlanadi. Shu sababdan teatr pedagogikasi iqtidorni “ko'rinadigan” holatga keltiradi, ya'ni yashirin salohiyatni amaliy harakatda namoyon qiladi.

Mahalliy olimlar R.X.Djurayev, M.Quronov, N.J.Isakulova o'quvchilar iqtidorini tarbiyalashda madaniy-insonparvarlik yondashuvini ilgari surgan. Ularning fikricha, iqtidorni rivojlantirishning asosi – bu shaxsning erkin fikrlash muhiti, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ishonchli muloqotdir.

Xorijiy tadqiqotlarda C.Rogers, J.Biggs, K.Tollefson-Hall iqtidorli o'quvchilar uchun "performans asosidagi ta'lim" (performance-based learning) samaradorligi isbotlangan. Ushbu yondashuv o'quvchini passiv bilim oluvchidan faol ijodkor shaxsga aylantiradi.

Zamonaviy pedagogika teatr san'atini o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi samarali vosita sifatida ko'radi. Teatrlashtirilgan tomosha jarayoni:

- obrazli fikrlashni shakllantiradi;
- nutq madaniyatini rivojlantiradi;
- jamoaviy muloqotni o'rgatadi;
- o'quvchining o'ziga ishonchini oshiradi.

3- rasm.

Sahnalashtirish jarayoni maktab tizimida aynan o'quv dasturidagi bir necha fanlarining amaliyotda integratsiyalashuvini asoslab, o'quvchilar kompetentligini mustahkamlanishida samara beradi.

Quyidagi jadvalda buni asoslashimiz mumkin:

<i>Yo'nalish</i>	<i>Integratsiya</i>	<i>Amaliyot</i>
S - SCIENCE	tarix, adabiyot, tarbiya, musiqa, texnologiya,	senariy
T TECHNOLOGY (Texnologiya)	- informatika	montaj jarayonlari
E ENGINEERING (Muhandislik)	- chizmachilik	dekoratsiya
A - ART	adabiyot, tasviriy san'at, musiqa	aktyorlik mahorati, rejissura, musiqa, chiroq
M MATHEMATICS	- geometriya	mizansenna

4-rasm.

Bugungi globallashtirish sharoitida ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri – o'quvchilarda ijodiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, muammolarga noodatiy yondashish, shuningdek, zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishdan iboratdir. 12–16 yosh oralig'i o'quvchi shaxsining

eng faol rivojlanadigan bosqichi bo‘lib, bu davrda intellektual salohiyat, emotsional ong, qiziqishlar, talqin qilish, tasavvur va fantaziya jarayonlari kuchli ravishda o‘zgaradi.

Mazkur yoshdagi bolalarda ijodiy iqtidorning rivojlanish jarayoni juda sezgir bo‘lib, ta‘lim muassasasi, oila, madaniy muhit, jamoadoshlari va pedagoglar faoliyati ushbu jarayonga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Foydalangan adabiyot ro‘yxati:

1. Vigotskiy L.S. “Bolada tasavvur jarayoni uning real hayot tajribasiga tayanadi. O‘smirlik davrida esa tasavvur maksimal darajada ijodkorlikka yo‘naltiriladi.”. 2004.
2. Yavkacheva Z. Maktab o‘quvchilarida ijodiy qobiliyatni o‘stirishda iqtidor tushunchasini o‘rni. Raqamli texnologiyalar davrida tillarni intensiv o‘qitishning psixologikpedagogik jihatlari respublika ilmiy-amaliy anjumani 2023-yil 2-iyun
3. John B. Biggs. Teaching for Quality Learning at University (2nd edn. 2003) Chapter 2, pp. 11-25
4. Stephanie Danker, Karin Tollefson-Hall, Allyson Newman. Developing student art criticism research projects through blogs. Journal of Teaching and Learning with Technology. Vol. 4 No. 2 (2015).
5. Azizxodjayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: “O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jam‘armasi nashriyoti”, 2006. – 160 b.
6. Shavkatova, G. (2024). STAGE EXPRESSION OF FAIRY TALES IN THE SCHOOL PROGRAM IN THEATERS OF YOUNG AUDIENCES. European Journal of Arts, (3), 87-91.
7. Umarov, Kamoliddin. "NATIONAL AND UNIVERSAL CHARACTERISTICS OF UZBEK THEATER DURING GLOBALIZATION." Research Focus 3.5 (2024): 327-330.
8. Rustamov, V., & Umarov, X. (2023). Ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish va unda insonni qadrlash masalalari. Oriental Art and Culture, 4(1), 496-502.
9. Umarov, K. (2025). THE ROLE OF UZBEK THEATER IN MODERN SOCIO-CULTURAL PROCESSES. International Journal of Artificial Intelligence, 1(3), 968-972.
10. Ганиева, Э. Р. (2018). Трансформация коммуникативной функции кино в эпоху глобализации. In Культурология, искусствоведение и филология: современные взгляды и научные исследования (pp. 8-12).
11. Ganieva, E. R. (2022). Genesis and Evolution: From Multi-Part TV Film to TV Series. International Journal on Integrated Education, 5(4), 286-290.
12. Ganieva, E. R. (2015). Prospects of development and modernization of cinema reproduction channels in Uzbekistan. in the world of science and art: questions of Philology, art criticism and cultural studies. no. 43.
13. Nazarbai, K. A. (2023). NEW VOICE IN UZBEK DIRECTION. Journal of Innovation, Creativity and Art, 2, 65-70.